

DA LI JE ŠKOLA U PRIRODI ZAISTA škola u prirodi?

Izazovi i mogućnosti unapređenja
programa škola u prirodi u Crnoj Gori

JANUAR 2026.

IZDAVAČ: MREŽA ZA EVROPSKE POLITIKE – MASTER

AUTOR: ANDRIJANA RADOVIĆ

KOAUTHORI: TARA SERHATLIĆ I ANĐELA PEJOVIĆ

DIZAJN: ANA SAMARDŽIĆ

SADRŽAJ:

Sažetak

Škola u prirodi – svrha, praksa i razlozi za preispitivanje

Metodologija

Nalazi istraživanja

- o Desk analiza: normativni i institucionalni okvir organizovanja škola u prirodi u Crnoj Gori
- o Analiza prakse organizovanja škola u prirodi na osnovu ZSPI dokumentacije
- o Kvantitativni nalazi
- o Kvalitativni nalazi

Raskorak između svrhe i prakse škola u prirodi

Komparativni primjer – Slovenija

Preporuke

Zaključak

Literatura

SAŽETAK

Škole u prirodi u Crnoj Gori danas funkcionišu u prostoru između formalne obrazovne obaveze i neuređene tržišne prakse. Iako su normativno prepoznate kao dio obrazovno-vaspitnog sistema, njihova realizacija u praksi zavisi od niza ad hoc odluka, tržišnih ponuda i finansijskih mogućnosti roditelja, bez jasnih, obavezujućih standarda i bez sistemskog nadzora. Kao posljedica, škola u prirodi više ne predstavlja ujednačeno obrazovno iskustvo, već neujednačen i često nepravičan aranžman, čiji kvalitet, cijena i sadržaj značajno variraju od škole do škole.

Ovaj dokument nastao je kao odgovor na rastuću zabrinutost javnosti, roditelja i nastavnika u vezi sa svrhom, dostupnošću i održivošću postojećeg modela škola u prirodi. Analiza je zasnovana na kombinaciji empirijskog istraživanja, kvalitativnih nalaza i sistematskog pregleda institucionalne dokumentacije, sa ciljem da se identifikuju ključni obrasci, strukturni problemi i tačke intervencije za reformu sistema.

Nalazi jasno ukazuju da se škola u prirodi u praksi sve češće udaljava od svoje obrazovne svrhe. Programi su dominantno organizovani u hotelskim objektima, uz ograničen boravak djece u prirodnom okruženju i slabu povezanost sa nastavnim planom i programom. Istovremeno, troškovi učešća predstavljaju ozbiljnu prepreku za veliki broj porodica, čime se narušava princip jednakog pristupa obrazovanju. Razlike u cijenama između škola, pa čak i unutar istih opština, dodatno ukazuju na odsustvo jasnih kriterijuma i transparentnih pravila.

Analiza postupaka javnih nabavki i dostavljene dokumentacije pokazuje da

se organizacija škola u prirodi u velikoj mjeri oslanja na mali broj istih turističkih agencija, uz ograničenu konkurenciju i slabo razrađene obrazovne programe. U takvom sistemu, formalna zakonitost postupaka ne garantuje ostvarivanje obrazovne svrhe, dok je odgovornost za kvalitet i opravdanost programa fragmentisana između škola, ponuđača i nadležnih institucija. Pozitivne prakse postoje, ali nijesu rezultat uređenog sistema, već zavise od lične inicijative pojedinaca i dostupnosti resursa.

Dokument polazi od stava da zadržavanje postojećeg modela nosi ozbiljan rizik daljeg udaljavanja škole u prirodi od njene obrazovne svrhe. Bez jasnih standarda, predvidivog finansiranja i javne infrastrukture, škola u prirodi ostaje ranjiva na komercijalizaciju, neujednačenost i gubitak legitimnosti kao javna obrazovna aktivnost. U tom smislu, pitanje škole u prirodi više nije tehničko ili organizaciono pitanje, već pitanje javne obrazovne politike.

Preporuke iz ovog dokumenta nude konkretan i izvodljiv okvir za sistemsku reformu: uvođenje obavezujućih obrazovnih standarda, razdvajanje obrazovnog programa od smještajnih aranžmana, uspostavljanje pravednog i predvidivog finansijskog modela, razvoj javnih i lokalnih kapaciteta za boravak djece u prirodi, te jačanje nadzora, transparentnosti i institucionalne odgovornosti. Njihova realizacija predstavlja ključni preduslov da škola u prirodi ponovo postane ono što bi trebalo da bude - obrazovno smislen, inkluzivan i održiv dio sistema osnovnog obrazovanja.

ŠKOLA U PRIRODI - SVRHA, PRAKSA I RAZLOZI ZA PREISPITIVANJE

Škola u prirodi predstavlja važan segment obrazovno-vaspitnog rada, čija je osnovna svrha da djeci omogući učenje kroz iskustvo, boravak van učionice i razvoj socijalnih, praktičnih i životnih vještina. Kao takva, ona bi trebalo da bude jasno prepoznata kao obrazovna aktivnost, sa precizno definisanim ciljevima, sadržajem i standardima realizacije.

U Crnoj Gori, koncept škole u prirodi formalno postoji i sprovodi se u okviru postojećeg obrazovnog sistema. Međutim, praksa ukazuje da ne postoji jedinstveno razumijevanje šta škola u prirodi treba da predstavlja, niti jasno uspostavljeni kriterijumi koji bi obezbijedili dosljednu i ujednačenu primjenu ovog koncepta. Različite interpretacije njene svrhe, u kombinaciji sa neujednačenim organizacionim i finansijskim modelima, dovele su do toga da se škola u prirodi realizuje na veoma različite načine, a u pojedinim sredinama i da se uopšte ne realizuje.

U odsustvu jasnog institucionalnog okvira, odluke o organizovanju škole u prirodi često se donose ad hoc, u zavisnosti od kapaciteta pojedinih škola, ponuda na tržištu i očekivanja

roditelja. Takav pristup rezultira značajnim razlikama u cijeni, kvalitetu i sadržaju programa, kao i u stepenu transparentnosti procesa. Posljedično, škola u prirodi se sve češće doživljava kao neujednačena i teško uporediva praksa, umjesto kao jasno strukturirana obrazovna aktivnost dostupna svoj djeci pod jednakim uslovima.

Ovakav kontekst ne ukazuje na postojanje jednog dominantnog problema ili odgovornog aktera, već na sistemski nedostatak jasnih pravila, standarda i mehanizama nadzora. Zbog toga pitanje škole u prirodi prevazilazi pojedinačna iskustva i preferencije, i postaje pitanje javne politike u oblasti obrazovanja.

Cilj ovog policy papera je da, na osnovu empirijskih nalaza i analize postojećeg normativnog i institucionalnog okvira, sagleda kako se škole u prirodi trenutno organizuju u praksi, identifikuje ključne izazove u njihovoj realizaciji i ponudi preporuke za unapređenje ovog modela, u cilju obezbjeđivanja kvalitetnijeg, dostupnijeg i transparentnijeg sistema, u skladu sa obrazovnim interesima djece i principima javne odgovornosti.

METODOLOGIJA

Ovaj dokument zasniva se na kombinovanom metodološkom pristupu, sa ciljem da se škole u prirodi sagledaju iz više perspektiva i kroz različite izvore podataka. Istraživanje kombinuje kvantitativne i kvalitativne metode, kao i analizu institucionalne dokumentacije,

čime je obezbijeđen sveobuhvatan uvid u praksu organizovanja škola u prirodi u Crnoj Gori, njihove troškove, sadržaj programa i nivo transparentnosti.

Istraživanje je sprovedeno u periodu novembar–decembar 2025. godine i

obuhvatilo je četiri ključne komponente: online anketu, fokus grupe, desk analizu relevantnih propisa i javno dostupnih izvora, kao i analizu dokumentacije pribavljene putem Zahtjeva za slobodan pristup informacijama (ZSPI).

Online anketa je sprovedena na uzorku od 578 ispitanika, pri čemu su roditelji i staratelji činili dominantnu grupu učesnika. Upitnik je obuhvatio 38 pitanja koja su se odnosila na iskustva sa školama u prirodi u posljednje tri godine, uključujući način organizacije, trajanje i lokaciju programa, obrazovni sadržaj, troškove i dostupnost, informisanost roditelja, kao i percepciju transparentnosti i potencijalnih nepravilnosti. Anketa je omogućila kvantitativno sagledavanje dominantnih obrazaca i stavova u vezi sa školama u prirodi.

Radi dubljeg razumijevanja nalaza ankete, organizovane su fokus grupe sa ukupno 45 učesnika, uključujući roditelje, nastavnike, eksperte iz oblasti obrazovanja i ekologije. Fokus grupe su omogućile kvalitativni uvid

u iskustva učesnika, razloge zadovoljstva i nezadovoljstva, kao i stavove o obrazovnoj vrijednosti programa, troškovima, bezbjednosti i transparentnosti procesa.

Desk analiza obuhvatila je pregled važećeg pravnog i institucionalnog okvira relevantnog za organizovanje škola u prirodi, uključujući propise, smjernice nadležnih institucija i medijske izvještaje. Poseban segment istraživanja činila je analiza dokumentacije pribavljene putem zahtjeva za slobodan pristup informacijama upućenih na 25 osnovnih škola, od kojih su 23 škole dostavile odgovore. Dostavljena dokumentacija uključivala je tenderske postupke, ugovore, odluke o izboru ponude i programe škole u prirodi u slučajevima gdje su oni postojali. Analiza ZSPI dokumentacije sprovedena je na agregiranom nivou, bez navođenja pojedinačnih škola, sa ciljem identifikovanja sistemskih obrazaca u organizaciji, kriterijumima izbora ponuđača, strukturi cijena i nivou transparentnosti, umjesto fokusiranja na pojedinačne slučajeve.

NALAZI ISTRAŽIVANJA

Desk analiza: normativni i institucionalni okvir organizovanja škola u prirodi u Crnoj Gori

Desk analiza obuhvatila je pregled važećeg normativnog i institucionalnog okvira koji uređuje organizovanje škola u prirodi u Crnoj Gori, sa posebnim fokusom na Smjernice za izradu programa i organizaciju škole u prirodi Zavoda za školstvo, relevantne odredbe nastavnog plana i programa, kao i pravila koja se odnose na izbor pružalaca usluga putem

postupaka javnih nabavki. Cilj ove analize bio je da se utvrdi kako je škola u prirodi formalno definisana u obrazovnom sistemu, koje obrazovne ciljeve treba da ostvari i u kojoj mjeri postoje jasni, obavezujući i djelotvorni mehanizmi koji obezbjeđuju dosljednu primjenu tih ciljeva u praksi.

Normativna pozicija škole u prirodi u obrazovnom sistemu

Prema važećem nastavnom planu i programu u Crnoj Gori, izvođenje škole u prirodi eksplicitno

je predviđeno kao mogućnost za učenike od prvog do osmog razreda osnovne škole. Za učenike prvog i drugog razreda predviđen je boravak do tri dana, dok je za učenike od trećeg do osmog razreda predviđeno trajanje do pet radnih dana (Eurydice, 2024). Ovakvo normativno rješenje jasno pozicionira školu u prirodi kao dio organizacije nastave, a ne kao neformalnu, dodatnu ili isključivo rekreativnu aktivnost.

Smjernice Zavoda za školstvo (Zavod za školstvo, 2017) dodatno definišu školu u prirodi kao poseban vid cjelodnevno organizovanog obrazovno-vaspitnog rada koji se odvija u prirodnoj sredini, van mjesta stanovanja učenika. Posebno se naglašava da višednevni boravak učenika koji nije u funkciji realizacije nacionalnog kurikula ne može biti tretiran kao škola u prirodi, čime se normativno pravi jasna razlika između obrazovne aktivnosti i turističkog aranžmana.

Obrazovni ciljevi i programski zahtjevi

Smjernice Zavoda za školstvo precizno definišu obrazovno-vaspitne ciljeve škole u prirodi, stavljajući akcenat na iskustveno učenje, interdisciplinarni pristup, aktivno učešće učenika i direktan kontakt sa prirodnim i društvenim okruženjem. Definisani ciljevi obuhvataju razvoj kognitivnih, socijalnih, emocionalnih i fizičkih kompetencija, jačanje ekološke svijesti, razvijanje praktičnih životnih vještina i podsticanje kritičkog mišljenja.

Predviđeno je da svaka škola samostalno izrađuje program škole u prirodi, koji mora biti sastavni dio Godišnjeg plana i programa rada škole. Program izrađuje posebna komisija, uz uključivanje nastavnika, stručnih saradnika, učenika i roditelja, a Smjernicama su propisani

i obavezni elementi programa, uključujući ciljeve, nastavne i vannastavne aktivnosti, dnevnu strukturu rada, kao i načine praćenja i vrednovanja ostvarenih ishoda.

Implementacija i nadzor: visoki pedagoški zahtjevi bez obavezujućih mehanizama

Iako su pedagoški ciljevi i programski zahtjevi normativno jasno definisani, desk analiza ukazuje na odsustvo obavezujućih standarda i sistematskih mehanizama nadzora koji bi obezbijedili dosljednu i ujednačenu primjenu ovih zahtjeva u praksi. Smjernice Zavoda za školstvo imaju savjetodavni karakter i ne uspostavljaju jasne kriterijume za spoljašnju evaluaciju kvaliteta programa škole u prirodi.

Samoevaluacija škole u prirodi prepoznata je kao važan instrument unapređenja kvaliteta, ali je u potpunosti prepuštena samim školama, bez jedinstvenog okvira koji bi omogućio uporedivost programa i institucionalnu provjeru ostvarivanja definisanih obrazovnih ciljeva. U takvom okviru, kvalitet realizacije škole u prirodi u velikoj mjeri zavisi od kapaciteta, iskustva i motivacije pojedinačnih škola i nastavnika.

Organizacija, dostupnost i princip jednakih mogućnosti

Smjernice naglašavaju princip jednakih mogućnosti i dobrovoljnosti učešća, uz obavezu škola da preduzimaju mjere kako bi škola u prirodi bila dostupna svim učenicima. Predviđena je i obaveza organizovanja alternativnih programa u školi ili lokalnoj zajednici za učenike koji ne mogu ili ne žele da učestvuju u višednevnom boravku van mjesta stanovanja.

Međutim, normativni okvir ne nudi jasne smjernice u pogledu finansiranja, subvencionisanja ili sistemske podrške školama u ostvarivanju ovih principa. Time se odgovornost za obezbjeđivanje jednakog pristupa u praksi prenosi na pojedinačne škole i lokalne aktere, što otvara prostor za značajne razlike u dostupnosti i kvalitetu programa među školama i regionima.

Javne nabavke i obrazovna svrha programa

Organizovanje škola u prirodi, u dijelu koji se odnosi na izbor pružalaca usluga, podliježe pravilima Zakona o javnim nabavkama. Iako važeći zakon ne propisuje minimalan broj ponuda kao uslov zakonitosti postupka, on jasno uspostavlja načela konkurencije, transparentnosti i sprečavanja sukoba interesa, kao i obavezu definisanja jasnih i mjerljivih kriterijuma za izbor ponude.

Desk analiza ukazuje da zakonodavni okvir javnih nabavki sam po sebi ne obezbjeđuje ostvarivanje obrazovne svrhe škole u prirodi. U odsustvu preciznih obrazovnih standarda koji bi bili integrisani u kriterijume javnih nabavki, postupci mogu biti formalno zakoniti, ali suštinski nedovoljno usmjereni ka kvalitetu i sadržaju obrazovnog programa.

Analiza prakse organizovanja škola u prirodi na osnovu ZSPI dokumentacije

Mrežu osnovnih škola u Crnoj Gori čini ukupno 163 javne ustanove, od čega se 60 nalazi u centralnoj, 28 u južnoj i 75 u sjevernoj regiji. (Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, 2025) U cilju sagledavanja stvarne prakse organizovanja škola u prirodi, upućeni su zahtjevi za slobodan pristup informacijama ka

25 osnovnih škola iz sva tri regiona, od kojih su 23 škole dostavile potpunu dokumentaciju.

Dostavljeni materijal obuhvatao je dokumentaciju o postupcima javnih nabavki sprovedenim putem CEJN platforme, odluke o izboru najpovoljnije ponude, ugovore sa turističkim agencijama, zapisnike komisija, kao i programe škole u prirodi u slučajevima gdje su oni postojali i ostalu propratnu dokumentaciju. Ovakav obuhvat omogućio je uporednu analizu prakse organizovanja škola u prirodi u različitim regionima, kao i identifikovanje dominantnih institucionalnih, finansijskih i programskih obrazaca.

Analiza dokumentacije pokazuje da se škole u prirodi realizuju kroz postupke javnih nabavki, u kojima škole nastupaju kao naručioci, a turističke agencije kao ponuđači usluga. Uočen je obrazac koncentracije organizacije u rukama malog broja istih turističkih agencija, koje se ponavljaju kao izabrani ponuđači u različitim školama i regionima. Ovakva tržišna struktura, u kombinaciji sa činjenicom da se u velikom broju postupaka pojavljuje samo jedna ponuda, značajno ograničava konkurenciju i mogućnost upoređivanja kvaliteta različitih programa.

Dio škola je u dostavljenoj dokumentaciji naveo da u posmatranom periodu nijesu realizovale školu u prirodi, ili su ovu aktivnost zamijenile jednodnevnim izletima. Ovakva praksa ukazuje da škola u prirodi, iako normativno predviđena kao obrazovna mogućnost, u praksi nije jednako dostupna svim učenicima.

Uporedna regionalna analiza pokazuje da se škole u prirodi, bez obzira na region, realizuju prema sličnom organizacionom modelu: višednevni boravci u hotelskim objektima, u trajanju od dva do četiri noćenja, uz pun pansion i organizovan prevoz. Istovremeno, dokumentacija ukazuje na razlike u cijenama

između škola koje se nalaze u istom gradu ili u neposrednoj blizini. Zabilježeni su primjeri u kojima su škole iz Podgorice plaćale 230 eura po učeniku za četvorodnevni boravak na crnogorskom primorju, neke iz istog grada 20 ili 30 eura manje ili više, a škola iz Danilovgrada, koja se nalazi u neposrednoj blizini Podgorice, 190 eura po učeniku za isti broj noćenja u istom gradu, ali u drugom hotelskom objektu. Zabilježeni su primjeri u kojima su škole iz Podgorice za četvorodnevni boravak na crnogorskom primorju plaćale cijene koje su se međusobno razlikovale i do nekoliko desetina eura po učeniku, dok je škola iz Danilovgrada, koja se nalazi u neposrednoj blizini Podgorice, za isti broj noćenja u istom gradu ostvarila znatno nižu cijenu aranžmana.

Analizirani ugovori pokazuju da se cijene škola u prirodi najčešće kreću u rasponu od 200 do 250 eura po učeniku. U navedene iznose najčešće su uključeni smještaj na bazi punog pansiona, prevoz, osiguranje učenika, medicinsko obezbjeđenje, animatorski program i dodatne naknade za nastavnike u pratnji. Uočen je i niz olakšica za porodice, uključujući popuste za djecu iz iste porodice i mogućnost plaćanja u ratama, kao i dodjelu gratis mjesta po određenom broju učenika.

Iako su logistički i finansijski elementi detaljno razrađeni, potpuni i jasno strukturirani programi škole u prirodi rijetko su dio dostavljene dokumentacije. U većini slučajeva programi su opisani kroz opšte formulacije koje uključuju rekreativne i animacione aktivnosti, bez jasno definisanih obrazovnih ciljeva i ishoda učenja. U ponudama se navodi obaveza obezbjeđivanja animatora programa u odnosu jedan animator na 50 učenika, ali bez dodatnih pojašnjenja o vrsti aktivnosti, intenzitetu angažmana i načinu obezbjeđivanja individualnog pristupa djeci.

Uloga roditelja u procesu odlučivanja varira među školama. U pojedinim slučajevima roditelji se uključuju kroz ankete i Savjete roditelja, dok je u drugim slučajevima njihov uticaj ograničen ili nejasno definisan. Dokumentacija takođe pokazuje razlike u uključivanju Savjeta roditelja u komisije za sprovođenje postupaka javnih nabavki.

Žalbe na tenderske postupke rijetke su i, kada postoje, uglavnom potiču od drugih turističkih agencija koje su učestvovala u postupku. U analiziranim slučajevima, žalbe su najčešće odbijene, bez značajnijih izmjena u sprovedenim postupcima.

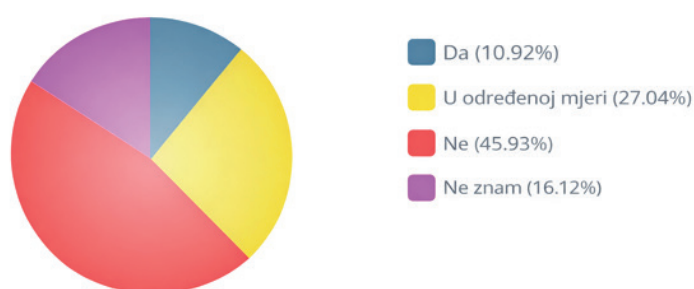
Desk i ZSPI analiza ukazuju na jasan raskorak između normativno definisanog pedagoškog koncepta škole u prirodi i načina na koji se ona realizuje u praksi. Iako su obrazovni ciljevi formalno jasno postavljeni, njihova primjena ostaje nedovoljno podržana kroz obavezujuće standarde, institucionalni nadzor i finansijske mehanizme. Koncentracija organizacije u rukama malog broja turističkih agencija, ograničena konkurencija, neujednačene cijene i slabo definisan obrazovni sadržaj programa potvrđuju potrebu za sistemskim preispitivanjem postojećeg modela škola u prirodi u Crnoj Gori.

KVANTITATIVNI NALAZI

Online anketa sprovedena je na uzorku od gotovo 600 ispitanika, pri čemu su roditelji i staratelji činili dominantnu grupu (92,0%), dok su učenici (4,0%) i nastavnici i stručno osoblje (2,4%) bili znatno manje zastupljeni. Ovakva struktura uzorka omogućava relevantan i pouzdan uvid u stavove i iskustva aktera koji u praksi imaju ključnu ulogu u donošenju odluka o učešću djece u školama u prirodi, kao i u snalaženju sa organizacionim i finansijskim aspektima ovih programa.

Prema nalazima ankete, **65,0% ispitanika** navelo je da su njihova djeca učestvovala u školi u prirodi u posljednje tri godine, dok **35,0%** nije imalo takvo iskustvo. Kada je riječ o obuhvatu na nivou odjeljenja ili škole, u **33,1% slučajeva** u školi u prirodi učestvovalo je gotovo kompletno odjeljenje ili škola (80–100% učenika), dok je u **34,7% slučajeva** učestvovala većina učenika (60–80%). Istovremeno, u više od **28% slučajeva** učešće je bilo ograničeno na polovinu odjeljenja ili manje, što ukazuje da škole u prirodi nijesu jednako dostupne svoj djeci.

Da li su škole u prirodi jednako dostupne svoj djeci?

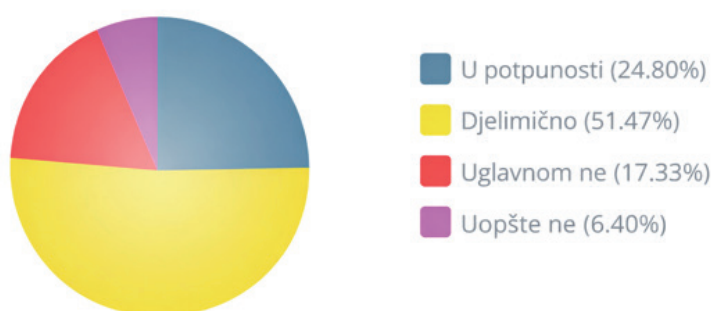

Ovaj nalaz dodatno potvrđuje podatak da **45,9% ispitanika** smatra da škole u prirodi nijesu jednako dostupne svoj djeci, dok svega **10,9%** smatra da jesu. Kao najčešći razlog neučešća djece navodi se **previsoka cijena programa (13,2%)**, čime se jasno potvrđuje snažna socijalna dimenzija ovog pitanja.

Trajanje škole u prirodi u najvećem broju slučajeva bilo je u skladu sa normativnim okvirom: **66,4% ispitanika** navelo je da je program trajao četiri do pet dana, dok je u **30,7% slučajeva** trajao dva do tri dana. Jednodnevni boravci i programi duži od pet dana bili su rijetki.

Nalazi ankete pokazuju da se škole u prirodi dominantno realizuju u hotelskom smještaju. Više od polovine ispitanika (**53,6%**) navodi boravak u hotelima sa dvije ili tri zvjezdice, dok dodatnih **32,3%** navodi hotele sa četiri ili pet zvjezdica. Suprotno svrsi samog koncepta, svega **6,1%** ispitanika navodi da su korišćeni domovi, planinarski objekti ili kampovi.

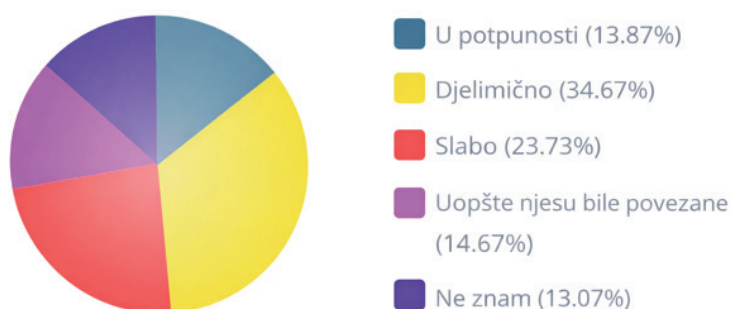
U kojoj mjeri su aktivnosti bile zaista organizovane u prirodnom okruženju?

Ovakav izbor lokacija direktno se odražava na sadržaj programa. Samo **24,8% ispitanika** smatra da su aktivnosti u potpunosti bile organizovane u prirodnom okruženju, dok većina (**51,5%**) navodi da su aktivnosti u prirodi bile realizovane samo djelimično. Dodatno, **23,7% ispitanika** smatra da aktivnosti uglavnom ili uopšte nijesu bile organizovane u prirodi.

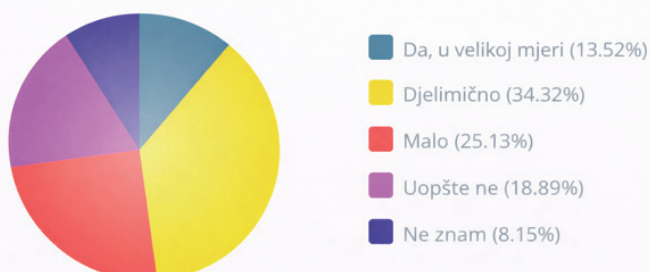
Slično tome, svega **23,5% ispitanika** ocjenjuje da je lokacija u potpunosti odgovarala ciljevima programa (boravak u prirodi i iskustveno učenje), dok **34,9%** smatra da lokacija slabo ili uopšte nije odgovarala obrazovnim ciljevima škole u prirodi.

Koliko su aktivnosti bile povezane sa školskim planom i programom?

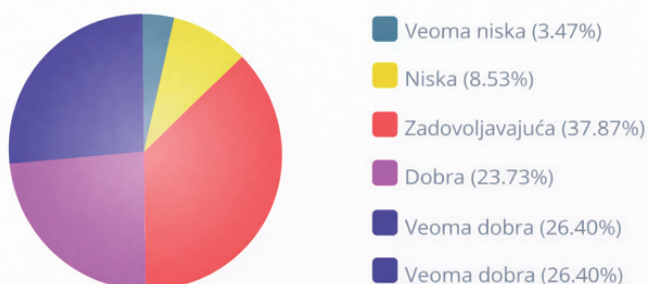
Kada je riječ o obrazovnoj komponenti, rezultati ankete ukazuju na izražen raskorak između normativne svrhe škole u prirodi i njene realizacije u praksi. Samo **13,9% ispitanika** smatra da su aktivnosti u potpunosti bile povezane sa školskim planom i programom, dok **34,7%** navodi djelimičnu povezanost. Istovremeno, **38,4% ispitanika** smatra da je povezanost bila slaba ili da nije postojala.

Doprinosu li sadašnje škole u prirodi obrazovanju i razvoju djece?

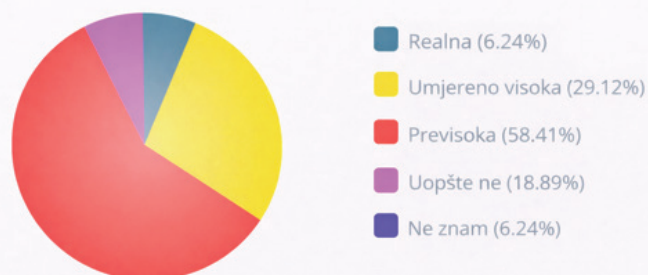
Percepcija ukupnog doprinosa škole u prirodi obrazovanju i razvoju djece dodatno potvrđuje ove nalaze, svega **13,5% ispitanika** smatra da škole u prirodi u velikoj mjeri doprinose razvoju djece, dok **34,3%** navodi djelimičan doprinos. Nasuprot tome, **44,0% ispitanika** smatra da je doprinos mali ili da ne postoji.

Kako ocjenjujete stručnost i posvećenost nastavnika i organizatora?

Važno je istaći da se stručnost i posvećenost nastavnika i organizatora uglavnom ne dovode u pitanje **50,1% ispitanika** ovaj aspekt ocjenjuje kao dobar ili veoma dobar, dok **37,9%** smatra da je bio zadovoljavajući. Ovi nalazi ukazuju da problem nije primarno u ljudskim resursima, već u konceptu i strukturi programa.

Koliko je, po Vašem mišljenju, cijena realna u odnosu na životni standard?

Pitanje troškova predstavlja jedan od najsnažnijih i najkonzistentnijih nalaza ankete. Čak **58,4% ispitanika** smatra da je cijena škole u prirodi previsoka u odnosu na životni standard, dok dodatnih **29,1%** cijenu ocjenjuje kao umjereno visoku. Samo **6,2% ispitanika** smatra da je cijena realna.

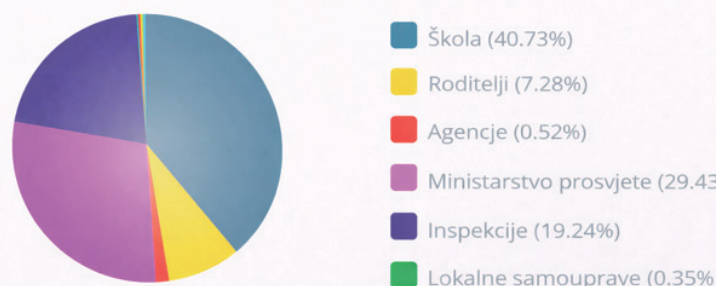
Kada se posmatra odnos cijene i kvaliteta, **57,3% ispitanika** ocjenjuje taj odnos kao potpuno ili djelimično neopravdan, dok svega **9,6%** smatra da je u potpunosti opravdan. Iako je **54,9% ispitanika** navelo da je dobilo jasan prikaz šta cijena obuhvata, značajan dio ispitanika (**42,1%**) navodi da je taj prikaz bio djelimičan ili da nije postojao.

Nalazi ankete ukazuju na ozbiljan deficit transparentnosti. Samo **23,7% ispitanika** navodi da je ugovor između škole i organizatora bio dostupan na uvid, dok **24,8%** navodi da ugovor nije bio prikazan. Dodatno, **35,7% ispitanika** uopšte nije imalo informaciju o postojanju ugovora.

Sličan obrazac primijećen je i u vezi sa osiguranjem djece: svega **24,5% ispitanika** sa sigurnošću navodi da je dijete bilo osigurano, dok **33,1%** navodi da o tome nije dobilo nikakvu informaciju.

Kada je riječ o riziku od nepravilnosti ili zloupotreba, **59,8% ispitanika** procjenjuje da postoji umjeren ili visok rizik, dok svega **4,2%** smatra da rizik ne postoji. Uprkos tome, **56,8% ispitanika** navodi da bi anonimno prijavilo sumnju na nepravilnosti, što ukazuje na spremnost građana da aktivno učestvuju u unapređenju sistema.

Ko bi trebalo da ima najveću ulogu u kontroli škola u prirodi?

Ispitanici jasno prepoznaju potrebu za institucionalnom odgovornošću u kontroli škola u prirodi. Kao aktere koji treba da imaju najveću ulogu u kontroli, ispitanici najčešće navode **školu (40,7%)**, zatim **Ministarstvo prosvjete (29,6%)** i **inspeksijske organe (19,2%)**. Uloga roditelja prepoznata je u znatno manjoj mjeri (**7,3%**), dok je povjerenje u samoregulaciju turističkih agencija gotovo zanemarljivo (**0,5%**).

Koliko je važno uvođenje jasnih državnih pravila i standarda za škole u prirodi?

Ove stavove dodatno potvrđuje snažna podrška uvođenju jasnih državnih pravila i standarda za škole u prirodi. Čak **70,8% ispitanika** smatra da je to veoma važno, dok dodatnih **20,0%** smatra da je važno. Ovakav gotovo jednoglasan stav ukazuje na jasan društveni konsenzus o potrebi sistemskog uređenja ove oblasti.

KVANTITATIVNI NALAZI

Kvalitativni nalazi istraživanja, koji obuhvataju fokus grupe sa roditeljima, nastavnicima i stručnjacima iz oblasti obrazovanja i ekologije, kao i otvorene odgovore prikupljene putem online ankete, potvrđuju i produbljuju obrasce identifikovane kroz kvantitativne podatke. Bez obzira na region, tip škole ili uzrast djece, iskustva učesnika pokazuju visok stepen podudarnosti i ukazuju na strukturne slabosti postojećeg modela škola u prirodi, ali i na **različite, često suprotstavljene interese i očekivanja aktera uključenih u proces**.

Finansijska dimenzija škole u prirodi dominira percepcijom roditelja i predstavlja centralnu tačku nezadovoljstva. Cijena programa se u velikom broju slučajeva doživljava kao ozbiljno opterećenje za porodični budžet, naročito kada se uzmu u obzir dodatni troškovi poput opreme, džeparca i obaveznih potrepština. Posebno snažan osjećaj nepravdičnosti proizvode izražene i teško objašnjive razlike u cijenama između škola, uključujući i one koje se nalaze u istoj opštini ili neposrednoj blizini. Roditelji često porede aranžmane i ističu da ne postoji jasan kriterijum koji bi opravdao razlike od nekoliko desetina eura po djetetu za sličan broj noćenja i slične uslove boravka. Ovakva neujednačenost cijena stvara utisak

proizvoljnosti i dodatno podstiče sumnju u transparentnost procesa. Roditelji su u najvećoj mjeri saglasni da bi **trebala da postoji tačno određena cijena škole u prirodi koja bi važila za sve školske ustanove**.

Istovremeno, kvalitativni nalazi ukazuju da se programski sadržaj škole u prirodi u praksi često značajno udaljava od njenog osnovnog obrazovnog koncepta. Roditelji u velikoj mjeri ističu da se **škola u prirodi svodi na boravak u hotelu, uz ograničen i često površan boravak na otvorenom**, bez jasne obrazovne strukture i jasno definisanih ishoda učenja. Aktivnosti se često svode na kratke šetnje ili boravak na plaži, dok se obrazovna komponenta realizuje fragmentarno ili simbolično.

Međutim, nalazi fokus grupa sa nastavnicima uvode važnu dodatnu perspektivu. Nastavnici navode da **očekivanja roditelja često imaju presudan uticaj na izbor lokacije i tip smještaja**, pri čemu roditelji nerijetko insistiraju na hotelima sa višom kategorizacijom, većim komforom i dodatnim sadržajima. Prema navodima nastavnika, zahtjevi roditelja za „boljim uslovima“, većim brojem zvjezdica i hotelskim sadržajima često su izraženiji od interesovanja za obrazovni program i boravak u prirodnom okruženju. Ovakva dinamika dodatno komplikuje poziciju

škole, koja se nalazi između obrazovnih ciljeva, tržišne ponude i očekivanja roditelja. U tom kontekstu, škola u prirodi se postepeno transformiše iz obrazovne aktivnosti u kompromisno rješenje koje pokušava da zadovolji različite interese, često nauštrb svoje osnovne svrhe.

Kvalitativni nalazi takođe ukazuju na osjetljivo pitanje **finansijskih aranžmana u vezi sa nastavnicima u pratnji**. Pojedini roditelji navode primjere neformalnih praksi u kojima se dio naknada nastavnom osoblju isplaćuje bez jasne dokumentacije i transparentnosti. Iako ovi navodi nijesu dominantni niti univerzalni, njihovo ponavljanje u različitim fokus grupama ukazuje na postojanje sive zone u organizaciji škola u prirodi, koja dodatno narušava povjerenje u sistem i otvara prostor za sumnju u nepravilnosti.

U dijelu koji se odnosi na ulogu turističkih agencija, roditelji i nastavnici prepoznaju **ograničenu tržišnu konkurenciju kao važan strukturni problem**. Učesnici navode da se na tendere često prijavljuje samo jedna agencija, čime se proces izbora svodi na prihvatanje jedine dostupne ponude. Iako dio nastavnika ističe da škole u takvim okolnostima nemaju realan manevarski prostor, roditelji ovakvu praksu doživljavaju kao zatvoren krug u kojem cijena i kvalitet ostaju neupitni.

Značajan broj ispitanika problematizuje i **ponavljajući izbor istih lokacija**, što dodatno doprinosi osjećaju da škola u prirodi gubi svoju obrazovnu vrijednost. Djeca više godina zaredom borave na istim destinacijama, bez prilike da upoznaju različite prirodne i kulturne cjeline Crne Gore. Učesnici naglašavaju da bi škola u prirodi trebalo da doprinese razvoju znanja o sopstvenoj državi, osjećaju pripadnosti i razumijevanju regionalnih razlika, što trenutno nije sistemski prepoznato.

Pored programskih pitanja, roditelji ukazuju i na probleme u vezi sa higijenom, ishranom i bezbjednošću djece. Navode se primjeri loših higijenskih uslova, nutritivno neadekvatne ishrane i zdravstvenih problema kod djece nakon povratka, što dodatno pojačava negativnu percepciju odnosa cijene i kvaliteta.

Roditelji i nastavnici takođe ističu **preopterećenost nastavnog osoblja** i odsustvo jasnih kadrovskih standarda. Česte su situacije u kojima jedan nastavnik brine o velikom broju djece tokom višednevnog boravka, dok dodatnu nelagodu izaziva činjenica da djeca ponekad borave sa nastavnicima koji im nijesu razredne starješine, bez jasno definisanih procedura i dodatne stručne podrške.

Eksperti iz oblasti ekologije i obrazovanja naglašavaju da se suštinski problemi škole u prirodi ne mogu riješiti bez razvoja odgovarajuće infrastrukture. Ukazuju na **potrebu obnove postojećih planinarskih domova i uspostavljanja edukativnih centara u prirodnom okruženju**, koji bi omogućili stvarni boravak djece u prirodi, kvalitetan obrazovni program i niže troškove. Prema njihovim navodima, postoje i razvijeni modeli i programi koji bi se mogli prilagoditi crnogorskom kontekstu, ali za to je neophodna jasna institucionalna podrška.

Iako rijetke, identifikovane su i pozitivne prakse koje potvrđuju da kvalitetna škola u prirodi jeste ostvariva. Ove prakse se gotovo uvijek vezuju za ličnu inicijativu i posvećenost pojedinih nastavnika i škola, kao i za otvorenu komunikaciju sa roditeljima. Međutim, upravo činjenica da kvalitet zavisi od individualnih napora, a ne od jasno uređenog sistema, dodatno potvrđuje potrebu za sistemskim preispitivanjem postojećeg modela škola u prirodi.

RASKORAK IZMEĐU SVRHE I PRAKSE

Nalazi sprovedenog istraživanja jasno ukazuju da se škole u prirodi u Crnoj Gori nalaze u trajnom raskoraku između normativno definisane obrazovne svrhe i načina na koji se ovaj vid nastave dominantno realizuje u praksi. Iako je škola u prirodi formalno prepoznata kao dio obrazovnog procesa, sa jasno definisanim ciljevima iskustvenog učenja, interdisciplinarnosti i boravka u prirodnom okruženju, empirijski podaci pokazuju da se ti ciljevi u velikom broju slučajeva ostvaruju djelimično, fragmentarno ili tek simbolično.

Ovakav raskorak ne može se objasniti pojedinačnim propustima ili lošom praksom izolovanih škola. Naprotiv, on ukazuje na dublje, strukturne slabosti postojećeg modela organizacije škola u prirodi, u kojem obrazovna svrha nije dovoljno zaštićena jasnim pravilima, standardima i mehanizmima odgovornosti.

Od učenja u prirodi ka organizovanom boravku van škole

Jedna od najuočljivijih implikacija nalaza jeste postupna promjena značenja same škole u prirodi. Umjesto da boravak u prirodnom okruženju predstavlja osnovni okvir za učenje, on se u praksi često svodi na prateći segment programa koji se dominantno odvija u zatvorenim ili hotelskim prostorima. Aktivnosti u prirodi su, prema nalazima ankete i fokus grupa, često ograničenog obima, bez jasne pedagoške strukture, kontinuiteta i systemske povezanosti sa obrazovnim ciljevima. Na taj način, škola u prirodi gubi svoju distinktivnu obrazovnu vrijednost i postaje teško razlikovati je od drugih oblika organizovanog

boravka djece van škole. Ovo dodatno dovodi u pitanje opravdanost samog programa, naročito u kontekstu njegovih visokih i neujednačenih troškova. Istovremeno, nalazi fokus grupa sa nastavnicima ukazuju na važnu dodatnu dimenziju ovog problema. Nastavno osoblje navodi da očekivanja roditelja često imaju presudan uticaj na izbor lokacije i tip smještaja, pri čemu se insistira na hotelskom komforu, višoj kategorizaciji objekata i „boljim uslovima“, dok se obrazovna svrha i boravak u autentičnom prirodnom ambijentu potiskuju u drugi plan. U takvom odnosu snaga, škola u prirodi se transformiše u kompromisno rješenje između obrazovnih ciljeva, tržišne ponude i roditeljskih očekivanja, često na štetu svoje osnovne svrhe.

Obrazovni ciljevi bez operative podrške

Istraživanje pokazuje da normativni okvir škole u prirodi jasno definiše njene obrazovne ciljeve, ali da ti ciljevi nijesu praćeni adekvatnim operativnim mehanizmima koji bi omogućili njihovu dosljednu realizaciju u praksi. Slaba povezanost aktivnosti sa nastavnim planom i programom, odsustvo sistematskog planiranja ishoda učenja i ograničeno praćenje obrazovnih efekata ukazuju da škola u prirodi često funkcioniše bez jasne obrazovne strategije. Treba naglasiti da ovi nalazi ne dovode u pitanje stručnost i posvećenost nastavnika. Naprotiv, relativno pozitivna percepcija nastavnog kadra ukazuje da problem nije u ljudskim resursima, već u odsustvu jasnih standarda, metodološke podrške i institucionalnih smjernica koje bi nastavnicima omogućile da obrazovne ciljeve realizuju u kompleksnim uslovima višednevnog boravka van škole.

Troškovi koji proizvode isključenost

Visina cijena škola u prirodi predstavlja jednu od ključnih tačaka raskoraka između deklarirane obrazovne svrhe i stvarne dostupnosti programa. Nalazi istraživanja pokazuju da značajan broj roditelja cijenu doživljava kao previsoku u odnosu na životni standard i percipirani kvalitet programa. Ovakva struktura troškova direktno utiče na obuhvat djece i dovodi do situacija u kojima učešće u školi u prirodi postaje selektivno, a ne univerzalno. Posljedica ovakvog modela je stvaranje obrazovnog iskustva koje, iako formalno pripada javnom sistemu, u praksi funkcionira po tržišnoj logici i proizvodi socijalne razlike među djecom. Time se škola u prirodi udaljava od principa jednakih mogućnosti i inkluzivnosti, koji bi trebalo da budu temelj javnog obrazovanja.

Transparentnost kao preduslov povjerenja, a ne puka formalnost

Nalazi istraživanja ukazuju da transparentnost u organizaciji škola u prirodi nije sistemski obezbijeđena, već u velikoj mjeri zavisi od prakse pojedinačnih škola. Ograničen uvid roditelja u ugovorne odnose, kriterijume izbora organizatora i strukturu cijena doprinosi osjećaju isključenosti iz procesa donošenja odluka i slabljenju povjerenja u sistem. Važno je naglasiti da percepcija rizika od nepravilnosti ne proizilazi isključivo iz konkretnih negativnih iskustava, već prije svega iz odsustva jasnih, vidljivih i standardizovanih procedura. Istovremeno, izražena spremnost roditelja da prijave sumnje na nepravilnosti ukazuje na postojanje značajnog društvenog potencijala za unapređenje sistema, ukoliko bi institucije

uspostavile jasne i pouzdane mehanizme kontrole i odgovornosti.

Fragmentisana odgovornost i odsustvo sistemskog nadzora

Postojeći model organizacije škola u prirodi karakteriše fragmentisana odgovornost između škola, turističkih agencija i nadležnih institucija. U takvom okviru nijedan akter nema punu i jasno definisanu odgovornost za obrazovni kvalitet, finansijsku opravdanost i usklađenost programa sa njegovom osnovnom svrhom. Odsustvo sistemskog nadzora i evaluacije dodatno doprinosi neujednačenosti prakse i onemogućava institucionalno učenje iz prethodnih iskustava. Iako istraživanje identifikuje pozitivne primjere kvalitetnih programa, oni istovremeno potvrđuju da dobra praksa trenutno zavisi od individualnih inicijativa i lične posvećenosti pojedinaca, a ne od stabilnog, predvidivog i pravednog sistema.

Strukturna priroda problema kao polazište za reformu

Svi navedeni nalazi potvrđuju da raskorak između svrhe i prakse škola u prirodi nije posljedica izolovanih propusta, već rezultat strukturnih nedostataka postojećeg modela. Bez jasnih standarda kvaliteta, precizno definisanih odgovornosti i održivog finansijskog okvira, škole u prirodi ostaju podložne komercijalizaciji, neujednačenosti i gubitku obrazovne svrhe. Ovakav raskorak dodatno se produbljuje odsustvom javne infrastrukture i sistemskih kapaciteta koji bi omogućili realizaciju škole u prirodi u skladu sa njenim obrazovnim ciljevima. U tom kontekstu,

unapređenje sistema škola u prirodi ne može se zasnivati na parcijalnim korekcijama niti na oslanjanju na dobru volju pojedinaca. Ono zahtijeva prelazak sa ad hoc rješenja na

jasno definisanu javnu politiku, utemeljenu na empirijskim nalazima, obrazovnim prioritetima i principima jednakosti, transparentnosti i javne odgovornosti.

KOMPARATIVNI PRIMJER: SLOVENIJA

Slovenija predstavlja dobar i uporediv primjer države koja je školu u prirodi jasno normativno definisala i dosljedno integrisala u javni obrazovni sistem. Iako se modeli realizacije mogu razlikovati na nivou pojedinačnih škola, ključne karakteristike slovenačkog pristupa su jasna zakonska definicija, snažne antidiskriminacione mjere, normativno uređen finansijski okvir i postojanje razvijenih javnih kapaciteta koji značajno smanjuju zavisnost od komercijalnih aranžmana (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije, n.d.).

Slovenački Zakon o osnovnoj školi definiše školu u prirodi (šola v naravi) kao organizovanu formu obrazovno-vaspitnog rada koja se realizuje u trajanju od tri ili više dana van matične škole (Republika Slovenija, n.d.). Posebno značajna je odredba člana 39.a, kojom se propisuje obaveza škole da za učenike koji ne učestvuju u školi u prirodi organizuje primjerljive, odnosno uporedive obrazovne aktivnosti u istom vremenskom periodu. Ova zakonska obaveza ima snažan antidiskriminacioni efekat: dijete koje ne učestvuje u školi u prirodi, bilo iz zdravstvenih, porodičnih ili socioekonomskih razloga, ne ostaje bez nastave niti biva izdvojeno ili stigmatizovano. Time se jasno uspostavlja princip da škola u prirodi nije privilegija, već dio obrazovnog procesa koji mora biti jednako uređen za sve učenike.

Finansiranje škole u prirodi u Sloveniji uređeno je posebnim pravilnikom kojim

se precizno definišu elementi cijene, udio roditelja u finansiranju, kao i mehanizmi sufinansiranja i subvencionisanja iz državnog budžeta (Republika Slovenija, n.d.). Ovakav normativni okvir obezbjeđuje visok stepen transparentnosti i predvidivosti troškova, uz jasno razgraničenje javne i privatne odgovornosti u finansiranju programa. Poseban značaj imaju mehanizmi subvencionisanja koji omogućavaju učešće djece iz socijalno osjetljivih kategorija i smanjuju rizik od isključenosti na osnovu imovinskog statusa porodice. Na taj način, škola u prirodi u Sloveniji se tretira kao javna obrazovna aktivnost od opšteg interesa, a ne kao tržišni aranžman čiji obim i dostupnost zavise isključivo od platežne moći roditelja.

Jedan od ključnih stubova slovenačkog sistema predstavlja postojanje javne ustanove Center šolskih in obšolskih dejavnosti (CŠOD). CŠOD je javni zavod čiji je osnivač Republika Slovenija, a koji upravlja mrežom centara, objekata i programa za boravak i učenje djece u prirodnom i ruralnom okruženju (Vlada Republike Slovenije, n.d.; CŠOD, n.d.). Iako CŠOD nije jedini način realizacije škole u prirodi, njegovo postojanje kao javnog resursa ima izrazitu sistemsku ulogu. Javna infrastruktura kojom upravlja CŠOD omogućava stabilne i obrazovno prilagođene kapacitete, smanjuje zavisnost škola od hotelskih aranžmana i komercijalnih posrednika, te omogućava dugoročno planiranje i kontrolu kvaliteta programa. Time značajan dio infrastrukture

za školu u prirodi ostaje u javnom vlasništvu i pod javnom kontrolom, što doprinosi finansijskoj održivosti i očuvanju obrazovne svrhe programa.

Iskustvo Slovenije ukazuje na nekoliko principa koji su posebno relevantni za reformu sistema škola u prirodi u Crnoj Gori. Prije svega, škola u prirodi mora biti jasno definisana zakonom ili podzakonskim aktima kao obrazovna aktivnost, sa precizno utvrđenim pravima i obavezama svih aktera. Antidiskriminacione mjere, poput obaveze organizovanja uporedivih aktivnosti za učenike koji ne učestvuju u programu, ključne su za očuvanje jednakosti

i inkluzivnosti. Normativno uređen finansijski model, sa jasno definisanom strukturom cijene i javnim subvencijama, smanjuje socijalne nejednakosti i rizik od zloupotreba. Konačno, razvoj i korišćenje javnih kapaciteta doprinosi smanjenju zavisnosti od tržišnih aranžmana i jačanju obrazovne autonomije sistema. Slovenački model pokazuje da je moguće organizovati školu u prirodi kao stabilnu, inkluzivnu i obrazovno smislenu komponentu osnovnog obrazovanja, ukoliko se ona razvija kao dosljedna javna politika, a ne kao aktivnost prepuštena tržišnim interesima i ad hoc rješenjima.

PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE PROGRAMA

Nalazi sprovedenog istraživanja jasno ukazuju da se problemi u organizaciji škola u prirodi u Crnoj Gori ne mogu svesti na pojedinačne propuste, loše odluke ili izolovane primjere neadekvatne prakse. Riječ je o sistemski neuređenoj oblasti u kojoj ne postoji koherentan normativni okvir, dosljedni obrazovni standardi, održiv finansijski model niti funkcionalni mehanizmi nadzora i odgovornosti. U takvom kontekstu, škola u prirodi funkcioniše kao hibrid obrazovne aktivnosti i komercijalnog aranžmana, sa izraženim socijalnim nejednakostima, neujednačenim kvalitetom i ograničenom javnom kontrolom. Preporuke koje slijede usmjerene su ka suštinskoj reformi sistema, sa ciljem uspostavljanja škole u prirodi kao dosljedno obrazovne, inkluzivne i javno odgovorne komponente osnovnog obrazovanja, utemeljene na principima jednakih mogućnosti, transparentnosti i dugoročne održivosti.

Uvesti obavezujuće nacionalne obrazovne standarde za škole u prirodi

Neophodno je razviti i usvojiti obavezujuće nacionalne obrazovne standarde za škole u prirodi, koji će jasno definisati njihov status, svrhu i minimalne zahtjeve realizacije. Ovi standardi treba da precizno utvrde obaveznu povezanost aktivnosti sa nastavnim planom i programom, jasno definisane obrazovne ishode, strukturu dnevnih i višednevnih aktivnosti, kao i minimalni obim učenja u prirodnom ili ruralnom okruženju. Uspostavljanjem ovakvih standarda, škola u prirodi se normativno i praktično razgraničava od turističkih, rekreativnih i hotelskih aranžmana, dok njen obrazovni karakter postaje mjerljiv, uporediv i podložan institucionalnoj provjeri.

Razdvojiti obrazovni program od smještajnih i turističkih usluga

Postojeći model, u kojem se obrazovni sadržaj i smještaj nude kao jedinstven komercijalni paket, omogućava da tržišna logika i hotelska ponuda oblikuju suštinu programa. Zbog toga je neophodno jasno razdvojiti obrazovni program škole u prirodi od smještajnih i logističkih usluga.

Obrazovni program treba da definišu i odobravaju škola i Zavod za školstvo, nezavisno od izbora smještajnog kapaciteta, dok smještaj i logistika treba da budu isključivo tehnička podrška realizaciji programa. Ovim se obrazovni ciljevi vraćaju u središte procesa, a otvara se prostor za korišćenje autentičnih prirodnih i ruralnih ambijenata umjesto hotelskih kompleksa.

Reformisati kriterijume javnih nabavki u korist obrazovnog kvaliteta

Postupci javnih nabavki za škole u prirodi moraju biti suštinski usklađeni sa obrazovnom svrhom programa, a ne samo formalno zakoniti. Kriterijumi izbora treba da dominantno vrednuju kvalitet obrazovnog programa, njegovu usklađenost sa definisanim standardima i realizaciju aktivnosti u prirodnom okruženju. Posebno je važno obeshrabrati ponude zasnovane isključivo na hotelskom smještaju i turističkim sadržajima, a podsticati konkurenciju ponuđača koji nude obrazovno relevantne, lokalno ukorijenjene i finansijski održive modele. Na taj način javne nabavke postaju instrument javne obrazovne politike, a ne tehnički mehanizam izbora komercijalnih aranžmana.

Uvesti obavezu škole da organizuje školu u prirodi, uz dobrovoljno učešće učenika

Škola u prirodi treba da postane obavezna obrazovna ponuda sistema, a ne fakultativna aktivnost koja zavisi od odluke pojedinačnih škola. Preporučuje se da škole budu dužne da organizuju školu u prirodi najmanje jednom po obrazovno-vaspitnom ciklusu ili najmanje dva puta tokom osnovnog obrazovanja. Istovremeno, učešće učenika mora ostati dobrovoljno, uz jasnu obavezu škole da za učenike koji ne učestvuju organizuje uporedive obrazovne aktivnosti u istom periodu. Ovakvo rješenje obezbjeđuje ravnotežu između systemske dostupnosti programa i poštovanja individualnih, porodičnih i socioekonomskih okolnosti.

Uspostaviti okvir maksimalne cijene i snažne socijalne mehanizme podrške

Visoke i neujednačene cijene predstavljaju jedan od ključnih faktora isključenosti djece iz škole u prirodi. Neophodno je uspostaviti okvir maksimalne dozvoljene cijene po danu boravka, uz jasno definisanu strukturu troškova i zabranu dodatnih i netransparentnih doplata. Paralelno sa tim, potrebno je uspostaviti sistem državnih i lokalnih subvencija za djecu iz socijalno osjetljivih kategorija, kako bi škola u prirodi bila dostupna svoj djeci, bez obzira na socioekonomski status porodice. Time se škola u prirodi reafirmiše kao javno dobro, a ne tržišna privilegija.

Razviti i sistemski koristiti javne i lokalne kapacitete za škole u prirodi

Oslanjanje isključivo na hotelsku ponudu dugoročno povećava troškove i ograničava obrazovni potencijal škole u prirodi. Neophodno je pokrenuti program obnove i aktiviranja javnih i lokalnih kapaciteta, uključujući dječja odmarališta, planinarske domove, seoske škole i druge postojeće objekte koji se mogu prilagoditi minimalnim obrazovnim i bezbjednosnim standardima. Razvoj ovih kapaciteta omogućava dugoročno smanjenje troškova, jačanje obrazovne svrhe programa i ravnomjerniji regionalni razvoj, uz zadržavanje ulaganja u javnoj infrastrukturi i zajednici.

Uspostaviti sistematski nadzor i obaveznu evaluaciju realizacije

Bez funkcionalnog nadzora i evaluacije, čak i najkvalitetniji standardi ostaju deklarativni. Neophodno je uspostaviti sistematski mehanizam praćenja realizacije škola u prirodi, koji uključuje terenske kontrole, obavezne završne izvještaje škola i institucionalnu evaluaciju programa. Povratne informacije učenika i roditelja treba da budu sastavni dio evaluacije, dok rezultati nadzora moraju biti javno dostupni. Time se jača povjerenje u sistem, obezbjeđuje odgovornost aktera i omogućava kontinuirano unapređenje prakse.

Definisati jasne kadrovske i bezbjednosne standarde

Neophodno je jasno definisati normative o broju učenika po nastavniku i dodatnom stručnom osoblju, kao i obavezne bezbjednosne i zdravstvene protokole tokom škole u prirodi. Ovi standardi treba da obuhvate obavezno prisustvo razrednog starješine, procedure za postupanje u vanrednim situacijama i minimalne uslove za angažovanje dodatnog osoblja. Time se istovremeno štiti bezbjednost djece, smanjuje preopterećenost nastavnika i podiže ukupni kvalitet realizacije programa.

Uvesti pilot-programe kao osnov za faznu i kontrolisanu reformu

Reformu sistema škola u prirodi potrebno je započeti kroz jasno definisane pilot-programe u različitim regionima Crne Gore, po novim standardima i uz korišćenje javnih kapaciteta. Pilot-faza treba da ima precizno definisan vremenski okvir, mjerljive ciljeve i obaveznu nezavisnu evaluaciju. Cilj pilot-programa nije odlaganje reforme, već testiranje i prilagođavanje modela prije njegove obavezne i systemske primjene na nacionalnom nivou.

ZAKLJUČAK

Analiza organizacije i realizacije škola u prirodi u Crnoj Gori pokazuje da se ovaj program danas nalazi u izraženom neskladu između svoje formalne pozicije u obrazovnom sistemu i načina na koji se sprovodi u praksi. Iako je škola u prirodi normativno prepoznata kao dio obrazovno-vaspitnog procesa, postojeći model njene realizacije u velikoj mjeri zavisi od tržišnih aranžmana, neujednačenih organizacionih praksi i finansijskih mogućnosti roditelja. Takva struktura sistema pokazuje ograničenu sposobnost da dugoročno obezbijedi kvalitet, dostupnost i obrazovnu svrhu ovog programa.

Istraživanje ukazuje da u uslovima odsustva obavezujućih standarda, jasne institucionalne odgovornosti i stabilnog finansijskog okvira, škola u prirodi ne funkcioniše kao ujednačen javni obrazovni program, već kao skup različitih praksi koje se značajno razlikuju po kvalitetu, cijeni i sadržaju. Posljedica toga nije samo neujednačeno iskustvo djece, već i postepeno slabljenje povjerenja javnosti u ovaj vid obrazovnog rada.

Nalazi istraživanja otvaraju i pitanje dugoročne održivosti postojećeg modela. Nastavak realizacije škole u prirodi bez jasne reforme nosi rizik daljeg udaljavanja programa od njegove obrazovne svrhe, produbljivanja

socijalnih razlika među učenicima i jačanja komercijalnih obrazaca u oblasti koja bi trebalo da bude vođena principima javnog interesa. U tom smislu, zadržavanje postojećeg stanja ne predstavlja neutralnu opciju, već aktivno produžava strukturne slabosti sistema.

Zbog toga se unapređenje škole u prirodi ne može zasnivati na parcijalnim intervencijama ili oslanjanju na pojedinačne dobre prakse. Neophodan je jasan i koordinisan reformski pristup, kojim će se škola u prirodi reafirmisati kao obrazovna obaveza javnog sistema, sa precizno definisanim standardima, stabilnim izvorima finansiranja i funkcionalnim mehanizmima kontrole. U situacijama u kojima takvi uslovi ne mogu biti obezbijeđeni, odgovorno upravljanje podrazumijeva i preispitivanje obima i načina realizacije programa, umjesto njegovog formalnog sprovođenja bez stvarnih obrazovnih efekata.

Predložene preporuke predstavljaju okvir za takvu reformu. Njihova realizacija zahtijeva političku volju, institucionalnu koordinaciju i jasno opredjeljenje da se interes djece i kvalitet obrazovanja postave ispred kratkoročnih organizacionih i tržišnih rješenja. Samo u tom slučaju škola u prirodi može postati održiv, pravedan i obrazovno smislen dio sistema osnovnog obrazovanja u Crnoj Gori.

LITERATURA

Vlada Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija (2025) Strategija reforme obrazovanja 2025-2035. Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/e9b29329-c7cb-482b-a93d-38b159b93f72>

Vlada Crne Gore (2023) Zavoz za školstvo, Smjernice za izradu program i organizaciju Škola u prirodi. Dostupno na: <https://www.gov.me/clanak/skola-u-prirodi>

Ministarstvo prosvjete Crne Gore (2025), Školska statistika. Dostupno na: <https://www.skolskastatistika.edu.me/ss2024>

Eurydice (2025) Crna Gora: Nastava i učenje u jedinstvenoj strukturi obrazovanja. Dostupno na: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/me/euryperia/montenegro/crna-gora-nastava-i-ucenje-u-jedinstvenoj-strukturi-obrazovanja>

Centar za javne nabavke Crne Gore (n.d.) Tenders. Dostupno na: <https://cejn.gov.me/tenders>

Republika Slovenija, Državni zbor (n.d.) Zakon o osnovni šoli (ZOsn), član 39.a – Šola v naravi. Dostupno na: <https://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>

Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje Republike Slovenije (n.d.) Šola v naravi. Službeni portal Vlade Republike Slovenije. Dostupno na: <https://www.gov.si/teme/sola-v-naravi/>

Republika Slovenija, Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, Pravilnik o financiranju šole v naravi. Uradni list Republike Slovenije. Dostupno na: <https://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5933>

Center šolskih in obšolskih dejavnosti (CŠOD), O centru in dejavnostih. Dostupno na: <https://www.csod.si>

Eurydice (2024) Slovenia: Organisation of Primary Education. Dostupno na: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/slovenia>

Dan Online (2024) Roditelji osnovaca nezadovoljni: škola u prirodi u hotelu sa pet zvjezdica. Dostupno na: <https://www.dan.co.me/vijesti/drustvo/roditelji-osnovaca-nezadovoljni-skola-u-prirodi-u-hotelu-sa-pet-zvezdica-5231292>

Vijesti (2024) Gubi li svrhu program „škola u prirodi“: mnogo košta, šetnja bez nastave? Dostupno na: <https://www.vijesti.me/vijesti/drustvo/700850/gubi-li-svrhu-program-skola-u-prirodi-mnogo-kosta-setnja-bez-nastave/>

RTNK (2024) Privatnici zarađuju od škola u prirodi, državna odmarališta propadaju. Dostupno na: <https://rtnk.me/drustvo/privatnici-zaradjuju-od-skola-u-prirodi-drzavna-odmaralista-propadaju/>

Roditelji.me (2018) Škole u prirodi roditeljima skupo, agencije tvrde da su cijene usklađene s programom. Dostupno na: <https://roditelji.me/skole-u-prirodi-roditeljima-skupo-agencije-tvrde-da-su-cijene-uskladene-s-programom/>

